

Dominika Dziurosz-Serafinowicz

ORCID: 0000-0002-1084-1044

Uniwersytet Gdański

Recenzja książki *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020)

Książka *Józef Tischner* opublikowana przez Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie w ramach serii „Polska Filozofia Chrześcijańska XX wieku” jest wieloautorską monografią napisaną pod redakcją Jarosława Jagiełły. Publikacja wprowadza czytelnika przede wszystkim w filozofię sławnego „księdza na manowcach” i autora popularnej *Historii filozofii po góralsku*, ale wzbogacona jest również w rys biograficzny tego myśliciela oraz zwraca uwagę na czasy, w których przyszło Tischnerowi żyć i filozofować, co w jego przypadku miało duży wpływ na tematykę, którą podejmował. Ponadto w wydaniu tym znajdziemy wybór oryginalnych tekstów Tischnera z jego czołowych dzieł filozoficznych (wydanych jeszcze za jego życia), jak *Filozofia dramatu*, *Myślenie według wartości* czy *Spór o istnienie człowieka*. Głównymi autorami artykułów w monografii są ludzie, którzy poświęcili się studiom nad myślą tischnerowską – Jarosław Jagiełło oraz Mirosław Pawliszyn. Redaktor publikacji – Jarosław Jagiełło – nie tylko znał księdza Tischnera osobiście, ale dotąd jest jego wiernym uczniem i kultywatorem jego myśli, która, na tle współczesnych filozofii, pozostaje niezwykle oryginalna. O tym, z jakimi tradycjami filozoficznymi Tischner natomiast

polemizuje (tomizm, marksizm), oraz o tym, o kształt których koncepcji nieraz zacięcie walczy (odpowiedzialność, człowiek), pisze Miłosz Hołda.

Publikacja *Józef Tischner* podzielona jest na dwa działy – część interpretacyjno-analityczną oraz część z przedrukiem wybranych fragmentów z oryginalnych dzieł bohatera monografii. Część pierwsza składa się z siedmiu rozdziałów: „Biografia”, „Charakteru epoki”, „Wstępnej prezentacji filozofii Józefa Tischnera”, „Filozofii człowieka Józefa Tischnera”, „Dyskusji i polemik”, „Oddziaływania na środowiska naukowe” oraz „Słownika pojęć”, który to został opracowany przez Andrzeja Tarchałę.

W rozdziale biograficznym książki wskazane jest, iż Józef Tischner (1931–2000) urodził się w Starym Sączu, wychował w Łopusznej, choć uczęszczał także do szkół w Rabie Wyżnej, Rogoźniku, Czarnym Dunajcu i Nowym Targu. Pochodzący z gór młody Tischner studiował na nieodległym Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, a filozoficzne studia odbywał pod kierunkiem Romana Ingardena. W swoim dorosłym życiu skupił się na posłudze kapłańskiej, wykładaniu filozofii na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie oraz między innymi na współpracy z ruchem „Solidarność”. Pawliszyn podkreśla, iż ukazanie się *Filozofii dramatu* – kluczowego dzieła Tischnera – wyraźnie łączy się z przenikaniem się jego idei filozoficznych z czasami, w których przyszło mu żyć. Jak pisze: „(...) tłem tej koncepcji są polityczne i społeczne przemiany w kraju, wobec których autor zajmuje zdecydowane, a jednocześnie dla wielu kontrowersyjne stanowisko”¹. Z tą interpretacją zgadza się także Miłosz Hołda, który nazywa Tischnera „myślicielem niechającym uciekać w obszar abstrakcji” i „świadomie wybierającym mocne zakorzenienie w sytuacji, z którą przyszło się zmierzyć jemu i jego współczesnym”². Sam Tischner w listopadzie 1981 r. przyznaje, iż jednym z kierunków jego filozofii jest zaradzenie kryzysowi nadziei, bowiem, jak twierdził: „Kiedyś filozofia rodziła się z podziwu wobec otaczającego nas świata (Arystoteles). A potem także zwątpienia (Kartezjusz). A teraz, na naszej ziemi, rodzi się ona z bólu”³. Warto zauważyć, że już od 13. roku życia Tischner prowadził dziennik, stanowiący zapis życia osobistego myśliciela (religijne wychowanie, przeżycia wojenne), jak i jego pamiętnik intelektualny, zawierający historię kształtowania się humanisty, duchownego i filozofa. Liczne książki oraz artykuły naukowe

1 Mirosław Pawliszyn, „Biografia”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020), 19.

2 Miłosz Hołda, „Dyskusje i polemiki”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020), 110.

3 Józef Tischner, *Myślenie według wartości* (Kraków: Znak, 2002), 7–9.

i popularnonaukowe Józefa Tischnera były i są tłumaczone m.in. na język angielski, niemiecki, francuski, słowacki, bułgarski czy rosyjski. Jeden z najbardziej znanych polskich katolickich księży i filozofów chrześcijańskich zmarł w Krakowie na progu nowego tysiąclecia w 45. rocznicę swoich święceń kapłańskich.

W tej recenzji chciałabym się skupić głównie na filozofii człowieka Józefa Tischnera, którą Jarosław Jagiełło obejmuje tytułem „Od aksjologii do agatologii”, wskazując jednocześnie na ewolucję filozofii tischnerowskiej. Filozofia ta wyrasta bowiem z rozważań na temat wartości etycznych, tworząc pojęcie *Ja aksjologicznego*, przechodzi do etapu rozważań o dramacie ludzkim, stwarzając przy tym charakterystyczną triadę – osoba, scena, czas⁴ – a więc dramacie, który między innymi rozgrywa się w tak ważnym dla Tischnera spotkaniu z Drugim oraz dobra i Boga w celu ocalenia człowieka w jego dramatycznej egzystencji.

Jarosław Jagiełło, rozpoczynając przedstawienie myśli tischnerowskiej, wskazuje na stosowane metody. Tischner uprawia filozofię w duchu fenomenologicznym i hermeneutycznym, a do filozofów, z których czerpie, należy jego nauczyciel Roman Ingarden, a także Edmund Husserl, Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Emmanuel Lévinas i Paul Ricoeur⁵. Należy jednak pamiętać, że znał on nie tylko fenomenologię czy hermeneutykę, lecz także platonizm, tomizm, heglizm i w dalszych etapach filozofię dialogu i spotkania, co czyni go współczesnym filozofem renesansu. Według Jagiełły głównymi punktami na horyzoncie jego rozważań są człowiek i Bóg, czyniąc go przeto zarówno myślicielem-humanistą, jak i filozofem religijnym. Jego wczesna filozofia oscyluje wokół wartości etycznych, jednak jak twierdzi Jagiełło, Tischner nie chce zredukować filozofii człowieka do aksjologii, a antropologii do etyki⁶. W tym miejscu Jagiełło wskazuje także, że kluczową rolę w filozofii i etyce Tischnera odgrywa dialog. Dialog jest sposobem komunikacji z drugim człowiekiem, a to właśnie w relacji z Drugim tworzą się wartości i etyka, a co za tym idzie nasze człowieczeństwo⁷. Jak pisze sam Tischner: „Gdyby między nami nie było jakiejś tajemniczej więzi dialogicznej, to nie byłoby etyki”⁸. Rozważania Tischnera w duchu zarówno egzystencjalnym, jak

4 Por. Józef Tischner, *Filozofia dramatu. Wprowadzenie* (Kraków: Znak, 1998), 8.

5 Por. Jarosław Jagiełło, „Od aksjologii do agatologii – filozofia człowieka Józef Tischnera”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020), 41.

6 Por. Jagiełło, „Od aksjologii do agatologii”, 44.

7 *Ibidem*, 68.

8 Józef Tischner, *Współczesna filozofia ludzkiego dramatu: wykłady* (Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2012), 263.

i filozofii spotkania oraz dialogu prowadzą go jednak do zauważania tragizmu w życiu ludzkim. W ten sposób Tischner dochodzi do swojej głównej koncepcji – koncepcji dramatu. Warto zauważyć, że Tischner postrzega relacje międzyludzkie w pewnej specyficznej scenerii – scenerii spotkania. Spotkanie to rodzaj wydarzenia, w którym możemy chcieć bądź nie chcieć uczestniczyć. Po pierwsze bowiem, spotykamy kogoś. Po drugie, w ramach tego spotkania Inny może zadać nam pytanie. Po trzecie, moja decyzja, by odpowiedzieć lub nie odpowiedzieć, czy ni mnie uczestnikiem dramatu. Nie mniej zasadniczą rolę w myśleniu o człowieku jako istocie dramatycznej odgrywają w interpretacji Jagiełły myśli tischnerowskiej nie tylko wartości, czy nawet platońskie idee piękna i prawdy, a również zaczerpnięte z myśli Platona dobro i związane z nim doświadczenie agatologiczne⁹. Jagiełło pisze: „Zainspirowany etyką Lévinasa oraz filozofią wolności zarówno Platona, św. Augustyna, Hegla, jak i Bergsona, Tischner – na bazie splotu metafizyki dobra z metafizyką wolności – kreuje agatologię jako metafizykę człowieka”¹⁰. Jagiełło szczególnie uwydatnia ten wątek filozofii Tischnera – idei człowieka jako istoty dramatycznej, której losy toczą się na arenie możliwości i wyborów – między dobrem a złem, zniewoleniem a wyzwoleniem, życiem a śmiercią oraz potępieniem a ocaleniem¹¹. Ostatecznie największe napięcie i dramat generowany jest w człowieku poprzez możliwość zaistnienia dobra i zła. Oczywiście, Tischner, pozostając pod wpływem myśli platońskiej, utrzymuje związki między dobrem a prawdą. Chociaż „Zło na poziomie iluzji i kłamstwa zasłania i zagłusza obecność prawdy i dlatego radykalnie utrudnia spotkanie między ludźmi”¹², ostatecznie opowiada się za tym, iż to, co może ocalić człowieka w jego dramatycznej egzystencji, to dobro i miłość¹³.

Monograficzna publikacja *Józef Tischner* jest ciekawą propozycją wydawniczą, przedstawiającą Tischnera zasadniczo jako filozofa, który tworzy własną, autorską i oryginalną filozofię człowieka rozumianego przez pryzmat dramatu. Jest to o tyle interesujące, że choć Tischner jest rozpoznawalną postacią na scenie polskiej kultury, przyjrzenie się jego czystej myśli filozoficznej wydaje się fundamentalne dla zrozumienia fenomenu jego osobowości i następnie popularności. Wydaje się, że można śmiało przyjąć, iż atrakcyjność i sukces Tischnera w polskich

9 Por. Jagiełło, „Od aksjologii do agatologii”, 76.

10 *Ibidem*, 101.

11 Por. *ibidem*, 106–107.

12 *Ibidem*, 81.

13 Por. *ibidem*, 108.

kręgach zarówno naukowych, jak i pozanaukowych, jest następstwem jego u rdzenia głębokiego namysłu nad tym, kim jest człowiek, jak formowane są relacje międzyludzkie oraz jakie wyzwania przynosi ze sobą ludzka egzystencja.

Bibliografia

- Hołda Miłosz, „Dyskusje i polemiki”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020).
- Jagiełło Jarosław, „Od aksjologii do agatologii – filozofia człowieka Józef Tischnera”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020).
- Pawliszyn Mirosław, „Biografia”, w: *Józef Tischner*, red. Jarosław Jagiełło (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, 2020).
- Tischner Józef, *Filozofia dramatu. Wprowadzenie* (Kraków: Znak, 1998).
- Tischner Józef, *Myślenie według wartości* (Kraków: Znak, 2002).
- Tischner Józef, *Współczesna filozofia ludzkiego dramatu: wykłady* (Kraków: Instytut Myśli Józefa Tischnera, 2012).
- Tischner Józef, *Zarys filozofii człowieka dla duszpasterzy i artystów* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 1991).

